

PARTICIPATIE

Aanleiding

De Wet Maatschappelijke Ondersteuning heeft als één van de belangrijkste doelen te stimuleren dat burgers actieve burgers worden en blijven. Actief burgerschap betekent iets voor jezelf doen en voor een ander: zelfredzaamheid, zelfzorg en zorgen voor elkaar.

De komst van de WMO geeft aanleiding het begrip 'participatie' nader te beschouwen. Wat participatie inhoudt en welke soorten er zijn en hoe zij zich tot elkaar verhouden levert inmiddels in de praktijk wel eens miscommunicatie op.

Theoretisch is het lastig participatie en de verschillende onderdelen daarvan goed en gedetailleerd te definiëren. Veel hangt af van het mensbeeld, de ideologie, van verschillende belangen, het heersende politieke klimaat enzovoort. Hoe participatie er precies uit gaat zien, zal het resultaat zijn van het politieke debat van het moment.

Participatie, zoals Arcon die in de praktijk tegenkomt, is weergegeven in een model: het Praktijkgericht Participatie Model (zie volgende pagina). Hierin is een bruikbare samenhang van de verschillende vormen van participatie te zien. Ten behoeve van de helderheid is de praktijk enigszins vereenvoudigd weergegeven.

De verschillende vormen van participatie worden vervolgens omschreven en uitgelegd in het licht van de huidige wetgeving. Voor het schrijven van dit essay is uitgebreid gesproken en gecorrespondeerd met Dr. Ringo Ossewaarde, docent aan de Universiteit Twente.

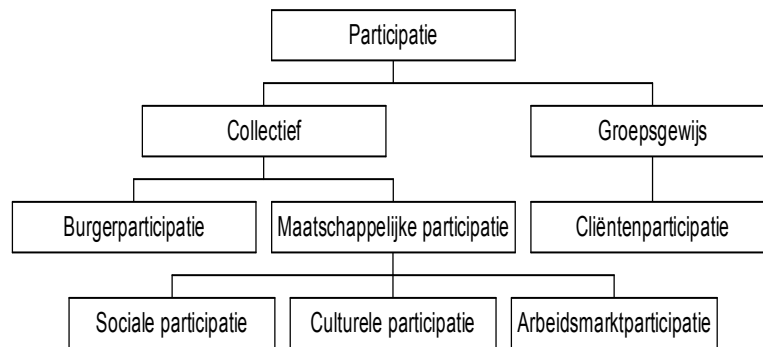
Het Praktijkgericht Participatie Model

Beschrijving van het model

Participatie betekent meedoen. Het maakt niet uit wat je doet, met welk doel je iets doet of op welk terrein. Participatie valt uiteen in twee delen. Om het onderscheid tussen de verschillende vormen van participatie duidelijk te maken en om te laten zien hoe zij zich tot elkaar verhouden, is voor een boomstructuur gekozen.

Aan de ene kant vindt participatie van groepen plaats. Zij stellen deelbelangen aan de orde. Participatie van groepen is hetzelfde als cliëntenparticipatie of belangenbehartiging. Aan de andere kant heeft participatie betrekking op de samenleving als geheel en gaat het om het collectieve belang. Collectieve participatie valt uiteen in burgerparticipatie en maatschappelijke participatie. Burgerparticipatie is een politieke activiteit, waar maatschappelijke participatie een sociale -, culturele - of een arbeidsactiviteit is.

Praktijkgericht Participatie Model

Cliëntenparticipatie

Waar het bij alle andere vormen van participatie gaat om iedereen, om alle burgers, gaat het bij cliëntenparticipatie uitsluitend om bepaalde groepen burgers, dus om deelbelangen. Onder cliëntenparticipatie wordt verstaan: het behartigen van de belangen van een specifieke groep in de samenleving door en vanuit die groep zelf. Ringo Ossewaarde formuleert dit als volgt: “Belangenbehartiging heeft primair betrekking op het uitoefenen van invloed op het gevoerde overheidsbeleid, vanuit het specifieke belang van een bepaalde achterban.” Er is in principe sprake van ongelijkwaardigheid: een kleine groep vraagt aandacht voor zichzelf aan de grote groep. Ossewaarde stelt: “De organisatievorm van belangenbehartiging is vooral die van partij, lobbyist of club, die een bepaald deelbelang wenst op te eisen (een stuk van de taart.)”

Burgerparticipatie

Het publieke domein

Burgerparticipatie betekent: deelnemen aan het publieke domein. In het publieke domein staan aan de ene kant de burger en aan de andere de overheid. Voor de invoering van de WMO monopoliseerde de overheid het publieke domein en verliep de communicatie feitelijk alleen via verkiezingen. Het gevolg is dat de burger gemiddeld genomen tamelijk passief is geworden. De WMO propageert actief burgerschap. Hierdoor zal de burger een steeds grotere plaats krijgen in het publieke domein en dus in beleid en besluitvorming. Het gaat niet alleen om beleidsbeïnvloeding, maar ook om beleidsontwikkeling en om uitvoering en evaluatie van beleid.

Definitie

Burgerparticipatie is een politieke activiteit. Ossewaarde formuleert de definitie van burgerparticipatie als volgt: “Burgerparticipatie heeft betrekking op het zelf beschikken over het beleid dat door de burgers zelf wordt gevoerd, vanuit het gemeenschappelijke belang van alle burgers.” De WMO heeft tot doel burgerparticipatie te vergroten = de rol van de burgers ten opzichte van de overheid te versterken.

Gelijkwaardigheid

Burgerparticipatie sluit doelgroepen uit: het gaat om het belang van iedereen. Waar beleid gemaakt wordt voor de hele groep, zal dat ook goed genoeg moeten zijn voor specifieke groepen in de samenleving. Het uitgangspunt is dat met iedereen rekening wordt gehouden. Als het beleid automatisch betrekking heeft op iedereen, is doelgroepenbeleid niet aan de orde.

Die gelijkwaardigheid betreft ook de burger zelf. Hij is een volwaardig participant in het publieke domein, bijvoorbeeld zelf in staat het beleid te beïnvloeden. De wet rekt in feite op een burger die zich kan laten horen, die kan communiceren en die weerbaar is. Voor de overheid betekent de WMO dat de burger ruimte moet krijgen bij beleid- en besluitvorming en dat zodanig gecommuniceerd gaat worden met de burger, dat gelijkwaardigheid ontstaat.

Vorm

Ossewaarde: "De organisatievorm van burgerparticipatie is vooral die van samenwerkingsverband, waarbij verschillende partijen werken vanuit een gemeenschappelijk kader waarin zij zich verbinden. Bij burgerparticipatie gaat het dus steeds om het vinden van een gemeenschappelijke noemer of het bindende element tussen verschillende groepen. Eenheid in diversiteit is hierbij het sleutelbegrip."

Maatschappelijke participatie

Omschrijving

Waar burgerparticipatie een politieke activiteit is, is maatschappelijke participatie een sociale -, culturele - of een arbeidsactiviteit. Voor de invoering van de WMO betekende maatschappelijke participatie voornamelijk participatie in de verzorgingsstaat, bijvoorbeeld in onderwijssystemen, pensioensystemen, gezondheidssystemen etc. Deze invulling van het begrip 'maatschappelijke participatie' is met de komst van de WMO wat meer los gelaten. Sociale participatie is nu een gevestigd onderdeel van maatschappelijke participatie geworden.

Maatschappelijke participatie is een middel tegen isolement = niet meedoen. Wanneer isolement leidt tot voor de persoon onaangename gevolgen als (psychische) ziekte, eenzaamheid en vervuiling, kan dit gezien worden als een probleem. Burgers kunnen hun eigen en elkaars isolement aanpakken door alle vormen van maatschappelijke participatie in te zetten: sociale -, culturele - en arbeidsmarktparticipatie.

Sociale participatie

Een andere term voor sociale participatie zou kunnen zijn 'civiele participatie'. Voor de duidelijkheid wordt hier sociale participatie gebruikt. In de WMO houdt sociale participatie in: mantelzorg en vrijwilligerswerk. Deze vormen van participatie bevinden zich buiten de verzorgingsstaatsystemen. De nadruk ligt op zelfredzaamheid, zelfzorg en zorgen voor iemand anders. Zo zou het imago van bijvoorbeeld vrijwilligerswerk kunnen gaan veranderen van 'vrijwilligerswerk betekent het falen van de verzorgingsstaat' in 'vrijwilligerswerk hoort in en is goed voor onze samenleving'.

De WMO legt impliciet normen op over wat sociaal gedrag inhoudt. Eén van deze normen is: een volwaardig lid van de samenleving levert een bijdrage aan die samenleving. 'Sociaal' betekent dat je je conformeert aan de groepsnorm, aan rolverwachtingen. Ossewaarde: "De wetgever gaat uit van een stelsel van maatschappelijke / sociale normen om een bepaalde groep ofwel te vormen of in stand te houden. Primair gaat het om de groepsvorming." De wet geeft aan dat het mogelijk maken van vrijwilligerswerk en mantelzorg de middelen zijn om sociale participatie te bevorderen. Dus: het betrekken van groepen bij de maatschappij in het kader van de WMO wordt geregeld door het mogelijk maken voor en het stimuleren van burgers om vrijwilligerswerk te doen en mantelzorgtaken te verrichten. Hierbij kan men ondersteuning krijgen uit WMO gelden.

Culturele participatie

Culturele participatie is deelnemen aan georganiseerde cultuur, bijvoorbeeld culturele festiviteiten, museumbezoek, theatervoorstellingen. In het kader van de WMO heeft culturele participatie een sociaal doel, om de leefbaarheid te bevorderen bijvoorbeeld.

Arbeidsmarktparticipatie

Arbeidsmarktparticipatie, als derde onderdeel van maatschappelijke participatie, past binnen het wettelijk kader van onder andere de Wet Werk en Bijstand. Ook de WWB (en zeker ook de Wia) leggen normen op. Zo is de nadruk komen te liggen op het recht hebben op werk, eerder dan het recht hebben op inkomen. De norm is dat je werkt voor je geld. De zelfredzaamheid van de burger speelt dus ook in de WWB een grote rol.

Ten slotte

Cliëntenparticipatie is met name vanwege de komst van de Wvg een gangbaar begrip geworden. Deze vorm van participatie komt inmiddels al bij allerlei zorg- en overheidsinstellingen voor. De WMO biedt nog veel meer mogelijkheden voor inspraak van burgers. Sterker nog: er is eerder sprake van samenspraak dan inspraak in het publieke domein, in de vorm van burgerparticipatie. Het gaat om meedoen in het publieke domein. De mogelijkheden voor burgers om politiek actief te worden liggen te wachten om benut te worden. De vraag is nu: hoe krijgt de overheid als bestuurder meer burgers zo ver dat ze dat gaan doen?

De WMO biedt ook handvaten voor maatschappelijke participatie, vooral waar het gaat om sociale participatie. Iets voor jezelf doen en voor een ander, met name in de vorm van mantelzorg en vrijwilligerswerk. Ook hier is nu de vraag: hoe krijgt de overheid meer burgers zo ver dat ze dat gaan doen?

Kortom: nu de begrippen rond participatie zijn ingekaderd, wordt het tijd om vernieuwende initiatieven voor burgerparticipatie en sociale participatie te bedenken, vorm te geven en uit te voeren.